

บทที่ ๔

เปรียบเทียบสถานภาพบทบาทและสิทธิสตรีในพุทธกาลกับสตรีในสังคมไทย

ในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพบทบาทและสิทธิสตรีในพุทธกาลกับสตรีในสังคมไทย โดยนำประเด็นต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ผ่านมา โดยจะเปรียบเทียบในประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ สถานภาพ บทบาทและหน้าที่ สิทธิของสตรี บทบาทและผลงานของนักบวชสตรี รวมถึงบทบาทและผลงานอุบาสิกาพุทธกาลกับสตรีในสังคมไทย

๔.๑ เปรียบเทียบสถานภาพของสตรีในสมัยพุทธกาลกับสตรีในสังคมไทย

๑. สถานภาพของสตรีในทางสังคมครั้งพุทธกาล

ความแตกต่างระหว่างเพศภาวะของความเป็นหญิงเป็นชาย ที่มีส่วนสำคัญต่อความเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสังคม ซึ่งสังคมมองว่าเพศภาวะของบุรุษมีความแข็งแกร่งควรตั้งอยู่ในฐานะของบุคคลผู้ดูแล หรือผู้ครอบครอง ปกป้องผู้ที่อ่อนแอ ส่วนเพศภาวะของสตรีดูเหมือนสังคมจะกำหนดให้เป็นผู้รับใช้ ตั้งอยู่ในกรอบหรือเขตที่ผู้ครอบครองกำหนดไว้ ซึ่งกรอบดังกล่าวก็มาจากผู้ชายนั่นเอง เป็นผู้กำหนดขึ้นมา ดังความในอรรถกถาพระวินัยที่ว่า

เริ่มแรกในสองเพศนี้ เพศชายเป็นอุดมเพศ เพศหญิงเป็นหินเพศ เพราะเหตุนั้น เพศชาย จึงชื่อว่า อันตรธานไป เพราะอกุศลมีกำลังรุนแรง เพศหญิงปรากฏขึ้นแทน เพราะอกุศลมีกำลังเพลาลง ส่วนเพศหญิงจะอันตรธานไป ชื่อว่าอันตรธานไป เพราะอกุศลมีกำลังเพลาลง เพศชายปรากฏขึ้นแทนเพราะอกุศลมีกำลังรุนแรง^๑

ถึงกระนั้นก็ตามที่ จะเห็นได้ว่าความแตกต่างทางเพศของมนุษย์ในมุมมองของพระพุทธศาสนานั้น แบ่งได้เป็น ๓ ประการคือ ๑) โดยสภาวะตามธรรมชาติ ๒) โดยสภาวะด้านศักยภาพ และ ๓) โดยสภาวะด้านกระบวนการทางด้านสังสารวัฏฏ์ โดยในข้อที่ ๑ และ ๓ พระพุทธศาสนาเห็นว่า มนุษย์มีความแตกต่างกันคือทั้งเพศหญิงและชาย ต่างก็มีความแตกต่างทั้งทางด้านร่างกายและด้านของกระบวนการเกิด ส่วนข้อที่ ๒ พระพุทธศาสนาเห็นว่า บุรุษและสตรีไม่มีความแตกต่างเนื่องจากพระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาที่เหมือนกัน ดังนั้น เพศภาวะจึงไม่มีความแตกต่างเพราะไม่ว่าหญิงหรือชายก็สามารถมีสติปัญญาที่เท่าเทียมกันได้

^๑ วิมหา.อ. (บาลี) ๑/๓๒๙., อภิ.สง.อ. (บาลี) ๖๓/๓๘๑.

๒. สถานภาพของสตรีในสังคมไทย

จะสังเกตได้ที่ภาระหน้าที่จากการแบ่งงานกันทำระหว่างสตรีและบุรุษภายในครอบครัวที่สืบทอดกันมา สตรีได้รับภารกิจที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ หน้าที่รับผิดชอบงานบริการด้านต่างๆ ภายในบ้าน ซึ่งเป็นอาณาเขตสำคัญของครอบครัว ในขณะที่ผู้ชายรับผิดชอบกิจกรรมนอกบ้านเป็นหลัก แม้จะมีข้อยกเว้นอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่สตรีก็คือผู้ที่เลี้ยงดูบุตร ทำครัว ทำความสะอาด จัดเก็บสิ่งของ ซักเสื้อผ้า ดูแลความเรียบร้อยของบ้านเรือน และกิจกรรมต่างๆ ภายในบ้าน รวมทั้งการปรนนิบัติรับใช้ดูแลทุกข์สุขของสามีและสมาชิกในครอบครัว ฯลฯ เหล่านี้ทั้งหมด คือภารกิจในการผลิตพลังงานทดแทน แรงงานทดแทน หรือการรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ สวัสดิการ ตลอดจนคุณภาพชีวิตของสมาชิกในสังคม เพื่อการสืบทอดของสังคมนั่นเอง

งานเหล่านี้เป็นงานที่ไม่มีการนับรวมในผลผลิตรวมประชาชาติ ไม่มีการให้ค่าเป็นตัวเงิน นอกจากส่วนที่ปฏิบัติโดยผ่านกระบวนการของตลาด เช่น การจ้างผู้ช่วยแม่บ้าน ธุรกิจซักอบรีด ร้านอาหาร ภัตตาคาร และบริการทางเพศ ฯลฯ แต่แม้จะผ่านระบบตลาด งานเหล่านี้ก็มักไม่ได้รับการยกย่องหรือให้ความสำคัญ และถูกจัดเป็นงานบริการชั้นสอง ค่าตอบแทนที่ได้รับมักจะต่ำกว่างานอื่นเมื่อเปรียบเทียบกับ ทั้งที่เป็นงานที่เหนื่อยยากและทำไม่รู้จบสิ้น บ่อยครั้งงานเหล่านี้ก่อให้เกิดการส่งผ่านสภาวะกดขี่เอารัดเอาเปรียบขึ้นอีกด้วย ดังเช่นกรณีของผู้ช่วยแม่บ้านซึ่งมักเป็นสตรีที่ได้รับค่าตอบแทนและสถานะทางสังคมที่ต่ำ จากการเข้ามาช่วยแบกรับภารกิจงานบ้าน จำนวนไม่น้อยถูกละเมิดสิทธิพื้นฐานต่างๆ หรือละเมิดทางเพศโดยนายจ้างอีกด้วย ราวกับการทำงานในสถานะเช่นนี้ทำให้ความเป็นมนุษย์ชนลดลง นอกจากนั้นสตรีที่ทำงานที่บ้านจำนวนมากมักถูกระบุว่า อยู่บ้านเฉยๆ ทั้งที่ทำงานตลอดทั้งวัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์สรุปประเด็นได้ว่า สถานภาพของสตรีในทางพระพุทธศาสนาก็ดี ในทางสังคมไทยก็ดี ล้วนมีลักษณะแห่งความเป็นแม่บ้านผู้คอยสนองงานของบุรุษเพศ แม้แต่ในสังคมไทยเองก็ตาม หากงานใดที่เกี่ยวกับการทำกับข้าว การบ้านการเรือน สังคมล้วนมองว่านั่นเป็นงานของสตรี ซึ่งเป็นเหตุแห่งการแบ่งขอบเขตทางเพศอย่างชัดเจน ซึ่งนั่นก็อาจมาจากลักษณะทางเพศของสตรีเองที่เหมาะสมกับกิจกรรมดังกล่าว หรืออีกนัยหนึ่ง ก็เป็นความต้องการของบุรุษเพศเอง ซึ่งเป็นผู้กำหนดกติกาของสังคมเป็นคณวาทกรบดั่งกล่าวไว้ ผู้มีลักษณะอย่างนี้ ควรทำหน้าที่นี้หรือกุลสตรีควรมีกิริยามารยาทอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นต้น

๔.๒ เปรียบเทียบบทบาทและหน้าที่ของสตรีในสมัยพุทธกาลกับสตรีในสังคมไทย

ในบริบททางสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น สถานภาพของสตรีมีน้อยโดยรวมเหมือนในพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้วยว่าสังคมไทยนั้นได้รับเอาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามาถือปฏิบัติตั้งแต่ครั้งสมัยก่อนกรุงสุโขทัยแล้ว จึงได้รับการซึมซับเอาวัฒนธรรมดังกล่าวเข้ามาเป็นวัฒนธรรมไทย แต่มุมมองสังคมไทยกับสังคมพุทธนั้นต่างกันอยู่ตรงที่สังคมพุทธนั้นมองไปถึงสิทธิความเท่าเทียมของมนุษย์ โดยไม่ได้กำหนดว่าบุคคลจะเป็นเพศไหน วัยใด ล้วนมีศักยภาพของความเป็นมนุษย์เท่ากัน ล้วนสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพได้ทัดเทียมกัน แต่สังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันล้วนมองศักยภาพของสตรีไปในทิศทางที่ว่า สตรีเป็นผู้อ่อนด้อยในทุกกระบวนการ โดยเฉพาะร่างกายและจิตใจ ซึ่งสตรีไม่มีศักยภาพพอที่จะทำงานเสมอบุรุษได้ สตรีในสังคมไทยจึงถูกกีดกันให้อยู่เบื้องหลัง เป็นเพียงผู้สนับสนุนกิจการของบุรุษเท่านั้น

ดังนั้นเพื่อเป็นการเปรียบเทียบโดยละเอียด ผู้วิจัยได้จับประเด็นในการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบบทบาทและหน้าที่ของสตรีในสมัยพุทธกาลกับสตรีในสังคมไทยในด้านการศึกษาอบรม ครอบครัว และการประกอบอาชีพ

๑. ด้านการศึกษาอบรม

สถานภาพด้านการศึกษาอบรมของสตรีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเห็นว่าสตรีนั้นมีความรู้ความสามารถไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าบุรุษ แม้ในการบรรลุลหกรรมในทางพระพุทธศาสนาสตรีก็สามารถกระทำได้สมบูรณ์เหมือนกับบุรุษ เช่นในอิทธิบาทสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่งย่อมเจริญ ย่อมทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการ ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้นพึงหวังได้ผล ๒ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตผล หรือเมื่อมีอุปาทานขันธเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามีในปัจจุบันทีเดียว”^๒

ในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย กล่าวไว้ว่า พระโสมเถรี เข้าไปนั่งพักอยู่ ณ โคนไม้ต้นหนึ่งในป่า มารประสงค์จะแกล้งหลอก จึงเข้ามากล่าวแก่พระโสมเถรีว่า “สถานะซึ่งท่านอยู่ได้ยากเป็นที่เหล่าฤๅษีพึงลูถึง สตรีมีปัญญาแค่สองนิ้วย่อมไม่อาจบรรลุได้” พระโสมเถรีกล่าวตอบว่า “ความเป็นหญิงจะเกี่ยวอะไร ในเมื่อใจตั้งมั่นดี ในเมื่อญาณเป็นไปอยู่แก่ ผู้เห็นแจ้งธรรมอย่างถูกต้อง ผู้ใดยังมีความยึดถืออยู่ว่า เราเป็นหญิง หรือเราเป็นชาย หรือยังมีความรู้สีก้างใจอยู่ว่า เรามี เราเป็น มารจึงควรจะพูดกับเขาผู้นั้นได้”^๓

^๒ วจ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๖๗/๘๓.

^๓ ขุ.เถรี.(ไทย) ๒๖/๔๓๗/๔๕๑.

ซึ่งนั่นทำให้เห็นได้ว่าสตรีในสังคมพระพุทธศาสนาได้รับการยกสถานภาพทางด้านการศึกษาอบรมโดยเน้นไปที่การฝึกด้านจิตใจ โดยจัดเป็นกระบวนการตามระดับกลุ่มโดยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ กลุ่มนักบวชอันได้แก่ ภิกษุณี สิกขมานา และสามเณรี อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มคฤหัสถ์ ได้แก่ อุบาสิกา ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนที่คอยอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนา แต่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดก็ตาม ล้วนสามารถที่จะบรรลุจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาไม่ต่างกัน ซึ่งนั่นก็อยู่ที่ความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลหรือพูดง่าย ๆ ก็คือต่างคนต่างมีศักยภาพไม่เท่าเทียมกัน ดังที่ว่า “ ภิกษุทั้งหลาย บรรดาอุบาสิกาเหล่านี้ อุบาสิกาที่เป็นโสดาบันมีอยู่ เป็นสกทาคามีมีอยู่ เป็นอนาคามีมีอยู่ อุบาสิกาทั้งหมดนั้นไม่เป็นผู้ไร้ผลทำกาละ” ^๔ ถึงกระนั้นก็ได้แบ่งภูมิแห่งการเรียนรู้ว่าคฤหัสถ์ไม่สามารถที่จะบรรลุธรรมได้ ดังจะเห็นได้จากนางวิสาขาที่บรรลุโสดาปัตติผลตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ^๕ ภริยาของนายพรานกุกกุณมิตรที่บรรลุโสดาปัตติผลตั้งแต่วัยเป็นกุมารี^๖ หรือนางจุลลสุภาทาบุตรสาวท่านอนาถปิณฑิกที่เป็นถึงพระสกทาคามี^๗ แต่การปฏิบัติส่วนสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือเป็นพระอรหันตผลนั้น มักจะอยู่ในเพศของบรรพชิต คือ นักบวช เช่น พระอุบลวรรณาเถรี^๘ พระเมธาเถรี^๙ เป็นต้น

และจากเหตุผลที่ว่าสตรีมีความรู้ความสามารถเทียมเท่ากับบุรุษดังกล่าว พระพุทธองค์ในเมื่อทรงจัดระบบสังฆะ พระองค์ทรงจัดกำหนดชนไว้ ๔ กลุ่ม คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งนั่นเป็นการยอมรับศักยภาพของสตรีโดยมิได้แบ่งขีดชั้นทางสติปัญญาความสามารถ ดังความในจุฬเวทลลสูตร ที่วิสาขอุบาสกหลังจากสนทนาธรรมกับพระธรรมทินนาเถรีแล้ว ก็มาเล่าถวายให้พระพุทธเจ้าทราบด้วยความชื่นชมในอรรถธรรม พระพุทธองค์จึงตรัสรับรองไว้ว่า “วิสาขะ ธรรมทินนาภิกษุณีเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก แม้หากท่านพึงสอบถามเนื้อความนั้นกะเรา แม้เราก็พึงพยากรณ์เนื้อความนั้นเหมือนที่ธรรมทินนาภิกษุณีพยากรณ์แล้ว”^{๑๐}

^๔ พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๗/๑๔๒.

^๕ คณะกรรมการแผนกตำรากองวิชาการ สภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปทัฏฐกถา แปล ภาค ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๒.

^๖ คณะกรรมการแผนกตำรากองวิชาการ สภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปทัฏฐกถา แปล ภาค ๕, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘.

^๗ คณะกรรมการแผนกตำรากองวิชาการ สภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปทัฏฐกถา แปล ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐๖.

^๘ พ.ธ. (ไทย) ๒๖/๔๖๕/๔๑๕.

^๙ พ.ธ. (ไทย) ๒๖/๔๗๔/๕๐๗.

^{๑๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๑๓/๓๙๓ - ๓๙๔.

นั้นแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ไม่ได้กำหนดขีดความสามารถของคนไว้ที่เพศ หรือวัย แต่พระองค์กำหนดขีดความสามารถของคนอยู่ที่ความประพฤติและการกระทำเป็นสำคัญ เพราะบางคนแม้จะเป็นเด็กยังสามารถบรรลุธรรมได้ เช่น นางวิสาขาที่ได้บรรลุโสดาปัตติผลในขณะอายุเพียง ๗ ขวบ ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น แม้ในส่วนของบุรุษเองถ้ากระทำไม่ถูกไม่ตีกีย่อมได้รับการดำเนินเหมือนกัน เช่น พระเทวทัต^{๑๑} และพระอุทายี^{๑๒} เป็นต้น

ในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน สตรีที่ได้รับการศึกษาอบรมส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของสตรีอื่นได้แก่ งานบ้านงานเรือน อันเป็นหน้าที่กุลสตรี เป็นศาสตร์ที่ไม่มีทางเลือกมากนัก ซึ่งกำหนดอยู่เฉพาะในแวดวงของสตรีเท่านั้น ดังที่นางนพมาศ ธิดาของพระศรีมโหสถฯ กล่าวไว้ในตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ว่า

อันผู้สำหรับอภิบาลบำเรอเลี้ยงช้าน้อยนี้ บิดามารดาท่านเลือกสรร เอาแต่คนมีศีลาจารวัตร ทั้งฉลาดในการวิชาช่างต่างๆ ให้พิทักษ์รักษาอยู่เป็นนิตย์ จนช้าน้อยค่อยจำเรารู้พูดรู้เล่น หมู่ชนซึ่งเป็นพี่เลี้ยงจะได้ให้เล่นสิ่งนั้นๆ เหมือนเด็กทั้งหลายหามิได้ สอนให้เล่นแต่ร้อยกรอง วาดเขียน และชวนพูดเป็นกลบทกลกลอนเจือด้วยคำสุภาพิตทุกวันคืน จนช้าน้อยมีชนมาอยู่ได้ ๗ ขวบ^{๑๓}

แม้สตรีไทยในปัจจุบันจะได้รับโอกาสทางการศึกษาตามหลักของรัฐธรรมนูญที่ว่า สตรีมีศักดิ์และสิทธิเท่าเทียมบุรุษ^{๑๔} ซึ่งปัจจุบันนี้นั้นจะเน้นไปที่การเรียนรู้โดยสังคมถือว่า การเรียนรู้ตามหลักวิชาการที่รัฐบาลกำหนดไว้ เป็นการเรียนรู้เพื่อก้าวไปสู่การมีงานทำและเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิต เพราะการเรียนรู้หนังสือ นั้น จะเป็นเสมือนเครื่องมือสื่อสารที่ทำให้คนสามารถเรียนรู้ และปฏิบัติภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับความอยู่ดีมีสุขของประชาชน อัตราการอ่านออกเขียนได้ของประชากรอายุ ๖ ปีขึ้นไปมีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการขยายบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานส่งผลให้ประชาชน รู้หนังสือเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามจากผลสำรวจนั้น แม้สตรีจะได้รับโอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมบุรุษ และมีปริมาณผู้เข้ารับการศึกษามากกว่าก็ตาม บุรุษนั้น

^{๑๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๕๙๓/๗๑๒. พระเทวทัตได้ทูลขอวัด ๕ ประการอันเป็นเหตุให้เกิดสังฆเภทพระพุทธองค์จึงตรัสโทษในเพราะการทำสังฆเภท ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำของโมฆบุรุษ.

^{๑๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๗๕/๕๐๗, ๑/๓๙๗/๕๒๗.

^{๑๓} นพมาศ, **ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๓๔.

^{๑๔} มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์, ผศ.ดร., “ร่างกฎหมายใหม่กับความหมายของความเท่าเทียมระหว่างเพศ”, **งานวิจัย** ใน สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **เรื่องจริงของหญิงชาย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖ – ๑๗.

ยังอ่านออกเขียนได้มากกว่าสตรีอย่างต่อเนื่องในทุกภาคของประเทศ^{๑๕} นั่นจะเป็นเพราะเหตุผลว่า สตรีมีความสามารถน้อยกว่าบุรุษ หรือว่าสตรีได้รับโอกาสในการฝึกฝนและพัฒนาการน้อยกว่าบุรุษ หากจะมองแค่ประเด็นทางสถิติเพียงอย่างเดียว คงไม่สามารถที่จะประเมินคุณภาพของบุคคลได้ เพราะในภาวะการณ์ปัจจุบันนี้นั้น จะต้องอาศัยปัจจัยหลายๆ อย่างมาเป็นเครื่องประกอบในการพิจารณา

ดังนั้นในประเด็นเรื่องบทบาทด้านการศึกษาด้านการศึกษาตามหลักการทางพระพุทธศาสนากับ สังคมไทย สามารถที่จะเปรียบเทียบได้ว่า ในพระพุทธศาสนานั้นการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าการอ่านออกเขียนได้ เป็นการพัฒนาเพื่อความสุขโดยมีอยู่ ๓ ประการคือ ความสุขในโลกนี้ ความสุขในโลกหน้า และความสุขคือการหลุดพ้นที่เรียกว่าปรนิมตสุข เป็นการศึกษาโดยไม่แยกชั้นวรรณะ ทุกคนมีสติปัญญา มีศักยภาพพอที่จะพัฒนาตนเองได้ทั้งนั้นอยู่ที่ว่าตนนั้นเอาตนเป็นที่พึ่งหรือไม่ ด้วยว่าการศึกษานั้นเป็นการศึกษาเพื่อความขัดเกลตาตนเองให้บริสุทธิ์จากกิเลสอาสวะทั้งปวง ส่วนบทบาททางการศึกษาของสตรีในสังคมไทย สตรีมีโอกาสดำเนินการศึกษาเทียมเท่ากับบุรุษ และมีศักยภาพที่จะศึกษาได้มีคุณภาพเท่ากัน แต่เป็นการศึกษาในทางวิชาชีพเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นการศึกษาที่แฝงไว้ด้วยการแก่งแย่งชิงดีซึ่งกันและกัน

๒. ด้านครอบครัว

ก่อนที่จะมีพระพุทธศาสนานั้น สังคมอินเดียถือว่าบุรุษเป็นใหญ่ในทุกกิจกรรม โดยเฉพาะในด้านครอบครัว ซึ่งบุรุษสามารถที่จะมอบสถานภาพนี้ให้กับสตรีด้านครอบครัว ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น เป็นกำหนดมาตรการในการเป็นอยู่ของสตรีได้ตามอำนาจที่มีอยู่ ซึ่งจะว่าไปแล้วดูเหมือนสตรีก็ยอมที่จะอยู่ภายใต้อำนาจนั้นอย่างมีอาจที่จะขัดขึ้นหรือโต้แย้งใดๆ แต่เมื่อพระพุทธศาสนาได้ฝังรากลงในดินแดนดังกล่าว พระพุทธองค์ได้ทรงตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวอันเป็นความสุขของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จึงได้ทรงวางหลักการของการครองเรือนไว้ในหลักของทศ ๖ โดยเฉพาะหน้าที่ที่ภรรยาพึงกระทำในฐานะแม่บ้านที่ดี โดยทำหน้าที่ ๕ ประการต่อสามีคือ ๑) จัดการงานดี ๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี ๓) ไม่ประพฤติผิดใจ ๔) รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ และ ๕) ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง^{๑๖}

^{๑๕} สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มิติหญิง-ชาย : ความแตกต่างบนความเหมือน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๑.

^{๑๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

ในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกา ได้กล่าวถึงข้อปฏิบัติสำหรับหญิงที่ไปอยู่ในตระกูลสามี ในฐานะภรรยา ซึ่งเป็นโอวาทของธัญชัยเศรษฐีได้กล่าวสอนนางวิชาสาผู้เป็นบุตรสาว ๑๐ ประการ มี ไฟในอย่านำออก คือ ไม่เอาเรื่องในครอบครัวไปกล่าวแก่บุคคลภายนอก^{๑๗} เป็นต้น

หน้าที่ของภรรยาเหล่านี้ ไม่ใช่การทำหน้าที่เพื่อเป็นผู้รับใช้สามีเพราะอำนาจสังคมบังคับ หรือเป็นเพียงหน้าที่ให้บริการความสุขสบายแก่บุคคลผู้อยู่ในบ้านเรือน อันมีฐานะดังทาส แต่ความเป็นจริงแล้วการกระทำดังกล่าวเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระทางครอบครัวของสามี ซึ่งเป็นเสมือนเพื่อนคู่ชีวิตมิตรคู่ใจ ทำให้มองได้ว่าสถานภาพของสตรีได้เปลี่ยนจากระดับที่เป็นเพียงทรัพย์สินของบุรุษมาเป็นผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์ และรับผิดชอบภาระในครอบครัวด้วยกัน

เพราะพระพุทธศาสนาไม่ใช่กำหนดไว้เพียงหน้าที่ของสตรีเท่านั้น ยังกำหนดหน้าที่ที่บุรุษพึงกระทำต่อภริยา ด้วยการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ภริยา ดังนี้ ๑) ด้วยยกย่องว่าเป็นภริยา ๒) ด้วยไม่ดูหมิ่น ๓) ด้วยไม่ประพฤตินอกใจ ๔) ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้ ๕) ด้วยให้เครื่องแต่งตัว^{๑๘}

หน้าที่ของสามีและภรรยาที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้น มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของครอบครัว เพราะสามีภรรยาต่างช่วยกันประคับประคองชีวิตคู่ให้มีความสุข ครอบครัวที่ขาดสามีหรือภรรยา ครอบครัวนั้นก็ย่อมที่จะไม่มั่นคง การทำหน้าที่ของสามีภรรยาอย่างสมบูรณ์มีผลทำให้ครอบครัวมีความสุขและเจริญก้าวหน้าได้ตลอดไป เพราะหน้าที่ดังกล่าว เป็นหลักการที่แสดงให้เห็นถึงมุมมองในทางพระพุทธศาสนาที่มองว่าสังคมครอบครัวจะอยู่ด้วยกันอย่างผาสุกได้นั้น ทั้งหญิงและชายจะต้องอยู่ร่วมกันภายใต้กฎเกณฑ์ศีลธรรมทางเพศในระดับเดียวกัน ครอบครัวจึงจะอยู่ได้โดยปกติสุข ไม่เกิดปัญหาวุ่นวาย

นั้นแสดงให้เห็นได้ว่า การที่ครอบครัวจะมีความสุขได้นั้น ทั้งหญิงและชายพึงยอมรับในความคิดเห็นซึ่งกันและกันของชีวิตคู่ มีความเท่าเทียมกันในฐานะสามีภรรยา เป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกัน ฝ่าฟันอุปสรรคด้วยกัน เพราะบทบาทของภรรยาไม่ได้ด้อยกว่าสามี แต่อยู่ในฐานะที่มีเกียรติได้รับการยกย่อง มีอำนาจตัดสินใจและรับผิดชอบร่วมกันในครอบครัว เป็นหลักการที่ให้คนที่มาอยู่ร่วมชายคาเดียวกันมีคุณธรรมเสมอกัน เพราะต่างคนต่างจะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ต้องให้เกียรติกัน ยกย่องนับถือกันและกัน นั้นเป็นมุมมองในด้านครอบครัวในทางพระพุทธศาสนา

ครอบครัวไทยมีลักษณะเป็นสังคมปิตาธิปไตย คือชายเป็นใหญ่ ซึ่งหญิงจะต้องปฏิบัติต่อชายที่เป็นสามีในลักษณะคนรับใช้ เป็นสังคมที่ปรากฏในสังคมสมัยเก่า ซึ่งสะท้อนออกมาทางบทกวี

^{๑๗} คณะกรรมการแผนกตำรากองวิชาการ สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทฏฐกา แปล ภาค ๓, หน้า ๕๗.

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๒.

หรืองานนิพนธ์ต่างๆ นักประพันธ์พยายามพรรณนาภาพของสังคมวัฒนธรรมยุคนั้น สื่อก่อมาเป็นวรรณกรรม ดังบทกวีที่ว่า

ต้องเอาใจสามีทุกวัน	ให้ผัวนั้นเมตตาอย่าจืดจาง
ต้องเคารพบนอบต่อสามี	กิริยาพาทีอย่าอวดนาง
จะยั่วยวนถาว่ามิที่ระคาย	ไว้ให้ห่างคนผู้อยู่ที่ลับ
สังเกตดูอย่างไรชอบใจผัว	ทั้งอยู่กินสิ้นทั่วทุกสิ่งสรรพ
ทำให้ได้อย่าให้ต้องบังคับ	เป็นแม่เรือนเขาจึงนับว่าดีจริง
อันเป็นเมียจะให้ชอบใจผัว	สิ่งสำคัญนั้นก็ตัวของผู้หญิง
ทำให้ผัวถูกใจไม่มีทิ้ง	ยังอีกสิ่งก็อาหารตระการใจ
ถ้ารู้จักประกอบให้ชอบลิ้น	ถึงแก่สิ้นเพราพริ้งไม่ทิ้งได้
คงต้องจ้อขอกินทุกวันไป	จงใส่ใจจัดหาสารพัน
พยายามเลี้ยงดูให้ชู้ใจ	ถึงจะมีเมียใหม่ให้คมขำ
เสน่ห์ปลายจวักไม่รู้จักทำ	หลงใหลไม่ก็น้ำก็จืดจาง ^{๑๙}

จากบทนิพนธ์ข้างต้น ทำให้มองเห็นว่าในยุคสมัยหนึ่งสังคมไทยคิดว่า สตรีเป็นเพียงผู้สนองอารมณ์ของบุรุษ มีหน้าที่เป็นแม่ศรีเรือน คอยหุงหาอาหารการกินเพื่อให้สามีอยู่สุขสบายเท่านั้น ส่วนสามีมีหน้าที่ปกครองและหาเงินมาจุนเจือครอบครัว แต่ความเป็นจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะสตรีจะต้องแบกรับภาระอื่นๆ นอกจากภาระที่ถูกจิกและซ้ำซากภายในครอบครัวแล้ว สตรีจะต้องทำงานอันเป็นอาชีพประจำครอบครัวด้วย เช่น การค้าขาย การทำไร่นา การทำงานรับจ้าง เป็นต้น

แม้ปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ จะให้อำนาจสิทธิความเป็นประชาธิปไตยกับชนทุกหมู่เหล่า แต่ความเป็นสถาบันครอบครัวก็ยังคงดำเนินไปตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ที่อยู่ในกรอบของชายเป็นใหญ่ แม้รัฐบาลจะพยายามจะคานายามของครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่สุด หญิงและชายต่างก็มีบทบาทสำคัญในการเลี้ยงดูและหล่อหลอมสมาชิกในครัวเรือนให้เติบโตทั้งทางกาย ใจ ปัญญา และจิตอารมณ์^{๒๐} ในทางกลับกันภาระในครัวเรือนก็มีผลต่อโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกแต่ละคนในครัวเรือนด้วยในฐานะเพศแม่ สตรีมีภาระและความเสี่ยงเพิ่มขึ้น สตรีส่วนใหญ่รับภาระในการดูแลครอบครัวและที่อยู่อาศัย บางคนทำงานนี้เพียงอย่างเดียว และไม่ได้ทำงานอื่นที่ได้รับค่าตอบแทน แต่หญิงไทยส่วนใหญ่ทำงานที่ได้รับ

^{๑๙} พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, “ขุนช้างขุนแผน”, บทละครนอกรวม ๖ เรื่อง, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๑๗๓.

^{๒๐} สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มิติหญิง-ชาย : ความแตกต่างบนความเหมือน, หน้า ๗๓.

คำตอบแทนด้วย ซึ่งก็หมายความว่า จะต้องจัดสรรเวลาให้แก่งานต่างๆ จนมีเวลาในการดูแลตนเอง เรียนรู้และพัฒนาตนเองน้อยกว่าผู้ชายมาก ความแตกต่างระหว่างหญิงและชายในเรื่องนี้ปรากฏชัดเจนที่สุดที่ภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบท^{๒๑}

ในภาวะสังคมแห่งโลกาภิวัตน์นี้ นอกจากความเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณี นิยมแล้วสตรีไทยในสังคมปัจจุบันยังต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองไปตามกระแสวัฒนธรรมดังกล่าว โดยต้องแบกรับภาระมากกว่าสตรีในอดีต เพราะนอกจากภาระการงานในเรือนที่จะต้องทำเป็นประจำแล้ว สตรียังต้องออกหารายได้เพื่อมาจุนเจือครอบครัว มิฉะนั้นแล้ว ความเป็นอยู่ในสังคมของสตรีนั้นจะต้องแร้นแค้น แม้สตรีที่ทำตัวเป็นเพียงแม่บ้านยังถูกสังคมมองว่าเป็นคนทำตัวให้ไร้ค่า ไม่รู้จักทำการงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าว ได้สร้างปัญหาสังคมขึ้นมา เกิดความระหองระแหงระหว่างสามีกับภรรยา และได้ส่งผลกระทบไปถึงลูกผู้สืบสันดาน แล้วยังทำให้สังคมพลอยได้รับอานิสงส์นั้นไปด้วย

ในสังคมไทยทุกวันนี้ คนเราคิดว่าวัตถุนิยมคือสิ่งที่ทำให้มีความสุข ความสบาย แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ดี ตอบสนองความต้องการได้ทุกอย่าง จึงทำให้สถาบันครอบครัวกลายเป็นสถาบันที่ไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะคนในครอบครัวมีสิทธิเสรีภาพต่างกัน และกระทำการต่างๆ ตามความพอใจ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวไม่ดีเท่าที่ควร โดยเฉพาะสามีภรรยาเมื่อเกิดปัญหา ก็แก้ปัญหาไม่ได้ ใช้อารมณ์ในการตัดสินปัญหา ไม่เข้าใจกัน เกิดการทะเลาะวิวาทกัน ประพฤติตนผิดศีลธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เช่น การคบชู้ ประพฤตินอกใจกัน เป็นต้น ซึ่งทำให้กลายเป็นปัญหาครอบครัว ผลที่ตามมาคือลูกได้รับผลกระทบทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

๒. ด้านการประกอบอาชีพ

คำว่าอาชีพ คือแหล่งรายได้ที่แสวงหามาเพื่อจุนเจือครอบครัวและชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ สตรีในสังคมพุทธพระพุทธองค์ไม่ได้จำกัดว่าจะต้องประกอบอาชีพอะไร แต่ทรงตรัสไว้เพียงว่า ให้ประกอบสัมมาอาชีพ คือการประกอบอาชีพที่ต้องการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย โดยอาศัยปัญญาพิจารณาถึงความจำเป็นมากน้อยเพียงไรในการดำเนินชีวิต มีการมองให้เห็นถึงคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของสิ่งของที่ต้องการจะได้มา^{๒๒} และเว้นจากมิจฉวนิชา คือการค้าขายที่ผิด ๕ ประการ ได้แก่ ค้าอาวุธ ค้ามนุษย์ ค้าสัตว์เพื่อฆ่าเป็นอาหาร ค้าของเมา ค้ายาพิษ^{๒๓}

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๙๑.

^{๒๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๑๘๖.

สตรีในสังคมพุทธศาสนามีสิทธิในการประกอบอาชีพที่ไม่ผิดไปจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการแสวงหารายได้เพื่อดำรงชีพตนเอง บำรุงพระพุทธศาสนา และการจุนเจือบุคคลอื่นตามหลักของการสงเคราะห์และอนุเคราะห์ ดังจะเห็นได้จากธิดาเศรษฐีที่หนีไปอยู่กับนายพรานกุกกุมิตรที่เป็นนักล่าเนื้อ แม้เธอจะบรรลุโสดาปัตติผล เธอก็ยังคงทำหน้าที่ภรรยาที่ดีของนายพราน โดยไม่ปริปากบ่นว่าการกระทำของนายพรานเป็นบาป เพราะความที่เธอไม่ได้ใส่ใจกับหน้าที่ที่เธอทำว่าจะต้องเป็นเหตุให้สัตว์อื่นเสียชีวิต กระทั่งสามีถูกพระพุทธรูปคร่าบพยศแล้วนั้นแหละ ทั้งครอบครัวจึงได้เลิกอาชีพค้าขายเนื้อสัตว์^{๒๔} ดังนั้น จะเห็นได้ว่าวิชาชีพไม่ใช่ปัจจัยสำคัญสำหรับสังคมแบบพุทธ เพราะสังคมแบบพุทธเน้นไปที่การอยู่แบบพอเพียงหรือที่เรียกว่าการดำรงชีพอยู่ด้วยความสันโดษ คือพอใจในสิ่งที่ตนมี ยินดีในสิ่งที่ตนได้^{๒๕} สตรีในสังคมพุทธจึงไม่รู้สึกลัวว่าอาชีพเป็นเครื่องกีดขวางในการทำความดี

การประกอบอาชีพของสตรีในสังคมไทยนั้น เพราะการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานสะท้อนถึงกำลังแรงงานที่มีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป ประกอบด้วยผู้มีงานทำผู้ว่างงาน และผู้ที่รอฤดูกาลผลิต (แต่ไม่รวมผู้ทำงานบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง) กำลังแรงงานเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตของประเทศระหว่างปี ๒๕๔๘ – ๒๕๕๐ อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานมีแนวโน้มคงที่ร้อยละ ๗๓.๗ (๓๖.๘ ล้านคน) และร้อยละ ๗๓.๖ (๓๗.๖ ล้านคน) ตามลำดับ ภาคใต้มีอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานสูงกว่าภาคอื่นๆ ผู้หญิงเป็นกำลังแรงงานสำคัญที่มีส่วนช่วยพัฒนาประเทศ อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของผู้หญิงมากกว่าร้อยละ ๖๐ ในช่วงปี ๒๕๔๘ – ๒๕๕๐ โดยผู้หญิงจะทำงานในภาคเกษตรกรรมและภาคบริการมีชั่วโมง การทำงานเฉลี่ยประมาณ ๔๕ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ไม่แตกต่างจากผู้ชาย แต่มีรายได้ต่ำกว่าผู้ชาย เมื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของผู้หญิงและผู้ชายพบว่าผู้ชายมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานสูงกว่าผู้หญิงอย่างต่อเนื่องในทุกภาคของประเทศ สำหรับปี ๒๕๕๐ ผู้ชายมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานร้อยละ ๘๑.๗ สูงกว่าผู้หญิงซึ่งมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานร้อยละ ๖๖.๐^{๒๖}

หากจะคิดรายได้ต่อครัวเรือนอันมีผลมาจากการทำงานหารายได้ พบว่า ครัวเรือนทั่วประเทศมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากเดือนละ ๑๔,๙๖๓ บาท ในปี ๒๕๔๗ เป็น ๑๘,๖๖๐ บาท ในปี ๒๕๕๐ ส่วนใหญ่เป็นรายได้จากการทำงานร้อยละ ๗๑.๖ ได้แก่ ค่าจ้างเงินเดือนร้อยละ ๓๙.๙ จาก

^{๒๔} ดูรายละเอียดเรื่องนายพรานกุกกุมิตร ใน คณะกรรมการแผนกตำรากองวิชาการ สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๕**, หน้า ๓๔ – ๓๙.

^{๒๕} มงคลตฤ. (บาลี) ๒/๓๐๔/๒๓๓.

^{๒๖} สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, **มิติหญิง-ชาย : ความแตกต่างบนความเหมือน**, หน้า ๔๙.

การทำธุรกิจร้อยละ ๒๐.๘ จากการทำการเกษตรร้อยละ ๑๐.๙ และรายได้ ที่ไม่ได้เกิดจากการทำงาน เช่น เงินที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นนอกครัวเรือนหรือรัฐร้อยละ ๙.๙ รายได้จากทรัพย์สิน เช่น ดอกเบี้ยร้อยละ ๒.๐ รายได้จากสวัสดิการ/สินค้า/บริการต่างๆ ร้อยละ ๑๔.๕ ครัวเรือนที่มีหัวหน้าเป็นหญิงมีรายได้เฉลี่ยสูงขึ้นจาก ๑๒,๙๘๗ บาทในปี ๒๕๔๗ เป็น ๑๗,๐๓๙ บาทในปี ๒๕๕๐ คิดเป็นสัดส่วนรายได้ร้อยละ ๘๗.๘ ของครัวเรือนที่มีหัวหน้าเป็นชายช่องว่างทางเพศสูงที่สุดในภาคใต้^{๒๗}

แม้ว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นหญิงจะมีรายได้เฉลี่ยน้อยกว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย แต่ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นหญิงสามารถหาอาหารและสิ่งจำเป็นเพื่อการดำรงชีพขั้นพื้นฐานให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของสมาชิกในครัวเรือน จึงทำให้ครัวเรือนที่มีหัวหน้าเป็นหญิงยากจนน้อยกว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าเป็นชาย อย่างไรก็ตามกรุงเทพมหานคร ภาคกลาง และภาคใต้ ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นหญิงยังประสบปัญหาความยากจนมากกว่าครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นชาย

๔.๓ เปรียบเทียบสิทธิของสตรีในสมัยพุทธกาลกับสตรีในสังคมไทย

กฎหมายเป็นกฎเกณฑ์หรือแบบแผนความประพฤติของมนุษย์ในสังคมที่มีลักษณะบังคับ ซึ่งรัฐและประชาชนยอมรับที่จะนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและความสงบสุขของสังคม^{๒๘} พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ได้วางหลักเกณฑ์สำหรับการประพฤติเพื่อเป็นเครื่องมือควบคุมกายวาจาของคน โดยแยกเป็น ๒ กลุ่มด้วยกัน เรียกว่ากลุ่มนักรบ และกลุ่มฆราวาสผู้ครองเรือน ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวเปรียบดังกฎหมายที่ตีกรอบให้บุคคลปฏิบัติ เพื่อความเจริญแห่งโลกทรัพย์ เพื่อลือชื่อ ไม่เก้อเจิน ไม่หลงตาย และไม่บังเกิดในทุกข์ นั่นก็คือศีล^{๒๙} โดยกลุ่มแรกคือนักรบในส่วนของสตรีนั้นได้แก่ ภิกษุณี มีศีล ๓๑๑ สิกขานา ถือศีล ๖ อย่างเคร่งครัด สามเณรี มีศีล ๑๐ ส่วนกลุ่มที่สองคือฆราวาสได้แก่ อุบาสิกา มีศีล ๑๐ ศีล ๘ ศีล ๕ แล้วแต่ความต้องการของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน^{๓๐}

^{๒๗} สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มิติหญิง-ชาย : ความแตกต่างบนความเหมือน, หน้า ๖๗.

^{๒๘} ศิริมาลย์ ศรีใส, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมและกฎหมายในจริยศาสตร์ของคานต์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^{๒๙} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๕ – ๓๕๖.

^{๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๙๓ – ๒๙๔.

เพราะสถานะทางด้านกฎतिकามารยาททางสังคมดังกล่าว จึงทำให้สตรีและบุรุษต่างก็อยู่ในกรอบของตนเอง จึงไม่ปรากฏว่าเป็นปัญหาความเลื่อมล้ำกันระหว่างชายและหญิงในเพราะการถือศีล จะมีเฉพาะการบวชเป็นภิกษุณีเบื้องต้นที่ต้องอยู่ในกรอบของครุธรรม ๘ ประการ^{๓๑} ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงให้เหตุผลในการประกาศใช้ก็ด้วยคอนุเคราะห์หรือหวังดี เมื่อภิกษุณีเข้าใจแล้วก็ไม่มีปัญหา ซึ่งนั่นเป็นการประกาศด้วยมุ่งหวังผล ๑๐ ประการ คือ เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ เพื่อชมภิกษุณีผู้เกียติ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุณีผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และเพื่อถือตามพระวินัย^{๓๒}

ส่วนสตรีในสังคมไทย ต้องอาศัยหลักของสิทธิมนุษยชนที่สังคมพยายามให้สตรีได้มีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษในทุกกิจการ ดังเช่น พระราชบัญญัติชื้อบุคคล (ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๔๘^{๓๓} พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ ๒๕) พ.ศ.๒๕๕๐^{๓๔} พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๑๙) พ.ศ.๒๕๕๐ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ ๒๐) พ.ศ.๒๕๕๐^{๓๕} พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ ๑๖) พ.ศ.๒๕๕๐^{๓๖} พระราชบัญญัติกำหนดน้ำหญิง พ.ศ.๒๕๕๑^{๓๗} ซึ่งจะเห็นได้ว่า กฎหมายต่างๆ เหล่านี้ รัฐล้วนตราขึ้นมาเพื่อต้องการอำนวยสิทธิให้สตรีได้มีโอกาสในทางกฎหมายเทียมเท่ากับบุรุษ และสตรียังมีสิทธิต่างๆ ทางกฎหมายที่รอการแก้ไขเป็นไปในทิศทางที่ให้สิทธิเสรีภาพมากยิ่งขึ้น

ที่กล่าวมานั้นเป็นสิทธิที่สตรีพึงได้รับตามหลักการที่วางไว้ในทางกฎหมาย แต่ความเป็นจริงแล้ว เมื่อเข้าไปสู่ภาคปฏิบัติสิทธิดังกล่าวก็ไร้ค่า ด้วยทุกฝ่ายล้วนไม่เข้าใจในสิทธิของตนเอง แต่ทุกคนล้วนต้องการที่ล่วงล้ำสิทธิของคนอื่นด้วยถือว่าเป็นสิทธิของตนเอง เช่น สามีบังคับข่มขืนหรือข่ม

^{๓๑} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๕๑๘/๒๕๔. (สยามรัฐ)

^{๓๒} วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๑/๓ - ๔.

^{๓๓} สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **รวมกฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อสตรีที่ได้รับการแก้ไข พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐- ๑๒.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔ - ๑๕.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

เหนงำใจภรรยาดว้ยถือว่ำ ตนมีสิทธิในภรรยาส่งเป็นคู่ครองตามกฎหมาย แม้กฎหมายจะไม่ยอมให้สามีภรรยาดังกล่าวได้ แต่ภรรยาตีประเพณีมีส่วนทำให้สตรีต้องอยู่ในสภำวะจำยอม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่ำ สิทธิสตรีในทางพระพุทธศาสนามุ่งถึงความเป็นผู้ทำตนให้สะอาดหมดจดด้วยกาย วาจา ตามกรอบของตนเอง ซึ่งจะนำมำแต่ความสุขความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติ และยังทำให้ผู้ที่คบหาสมาคมพลอยมีความสุขไปด้วย และสามารถกระทำให้สังคมอยู่สงบสุขได้ ส่วนสตรีในสังคมไทย แม้จะมีสิทธิตามกฎหมายให้โอกาสในการดำเนินพฤติกรรมอันเป็นไปเพื่อความสุขแก่ตนเองได้ทัดเทียมกับบุรุษ แต่ในทางพฤตินัยแล้วยังคงมีวาระทางสังคมซ่อนเร้นอยู่ ซึ่งนั่นเป็นเหตุผลอันสำคัญที่สตรียังต้องอาศัยกาลเวลาเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง และคอยกระตุ้นจิตสำนึกให้ทั้งบุรุษและสตรีเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

สตรีในสังคมพุทธนั้น มีหน้าที่ตามหลักของทศทั้ง ๖ ในสังคาลงสูตร^{๓๘} ซึ่งมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์นั้น จะต้องรู้จักคบหาสมาคมซึ่งกันและกัน โดยเริ่มจากการทำหน้าที่ระหว่างลูกกับพ่อแม่ สามีกับภรรยา นายจ้ำกับลูกจ้ำ ลูกศิษย์กับครู เพื่อนกับเพื่อน และพุทธศาสนิกชนกับสมณะนักบวช ซึ่งจะเห็นได้ว่าต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนตามสภาพที่เป็นอยู่ เพราะคนหนึ่งคนมีหน้าที่หลายหน้าที่ คือ

๑. ต้องทำหน้าที่ลูกที่ดีต่อพ่อแม่ ด้วยความกตัญญูรู้คุณท่าน ประพฤติตนให้ดำรงอยู่ในโอวาทของท่าน คือ ให้ละชั่วทำความดี มีความกตัญญูรู้คุณ
๒. ต้องทำหน้าที่พ่อแม่ผู้ให้การอบรมสั่งสอนลูกให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดีเพื่อเป็นคนดีในสังคม
๓. ต้องทำหน้าที่สามีผู้นำครอบครัวที่ดีมีความซื่อสัตย์ต่อภรรยา ไม่ประพฤตินอกใจหาเซ่หาเลยทางมิชอบนอกบ้าน
๔. ต้องทำหน้าที่ลูกศิษย์ที่ดี ที่จะต้องเทิดทูนคุณงามความดีของครูอาจารย์ที่ได้ประสภณวิชาการศึกษาต่างๆ และอบรมสั่งสอนให้เราตั้งอยู่ในความดี
๕. ต้องทำหน้าที่นายจ้ำที่จะต้องดูแลอบหมำยภำรธุระให้กับลูกจ้ำตามกำลังกายกำลังความสามารถ หรือเป็นหัวหน้างานที่มีคุณภาพมีความเอื้ออารีต่อลูกน้อง
๖. ต้องทำหน้าที่ลูกจ้ำที่ดี ที่จะต้องทำหน้าที่ย่ำงขันขันแข็งเพื่อให้งำนของนายจ้ำสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยสำมัญสำนึกว่ำเรำเป็นส่วนหนึ่งของงำนที่ทำอยู่
๗. ต้องทำหน้าที่เพื่อนที่เป็นมิตร คือความเป็นผู้มีไมตรีต่อกันระหว่างเพื่อนฝูง คอยแนะนำเพื่อนในทางที่ชอบประกอบด้วยธรรม

^{๓๘} ที.ป.า.(ไทย) ๑๑/๒๖๖/๒๑๒.

๘. ต้องทำหน้าที่พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ รู้หน้าที่ของชาวพุทธที่ดี รู้จักละชั่วทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส และรู้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาตามกำลังความสามารถ

นอกจากหลักการและวิธีการในแสดงหน้าที่ของแต่ละหน้าที่แล้วต้องมีหลักธรรมที่ใช้เป็นตัวเชื่อมโยงที่สำคัญคือสังคหวัตถุ^{๓๙} อันได้แก่ มีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน วจีไพเราะเจรจาแต่ถ้อยคำที่นำมาซึ่งความรักความห่วงหาอาทรซึ่งกันและกัน สงเคราะห์ทุกคนช่วยเติมเต็มในสิ่งที่ขาดแก่บุคคลในสังคม และวางตนเสมอไม่ประพติโอ้อวดถูกดูหมิ่นคนอื่นโดยตำแหน่งหน้าที่ วุฒิภาวะ ฐานะ จึงจะเป็นการใจประสานสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น หลักจริยธรรมทางสังคมเพื่อพัฒนาศักยภาพของสตรีให้มีฐานะทางสังคมนั้น พระพุทธศาสนาได้ตั้งเป้าประสงค์ไว้เพื่อความสุขสงบแห่งสังคม เป็นสังคมที่ไม่แบ่งฝักฝ่ายว่าใครด้อยกว่าใคร ใครเลิศกว่าใคร เพราะทุกคนมีสิทธิตามหน้าที่ของตนเอง และรักษาสีตินั้นอย่างแข็งขัน ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายเมื่อทำหน้าที่ตนให้สมบูรณ์แล้ว ย่อมได้ชื่อว่ารักษาสีตินั้น

ส่วนสังคมไทยที่ก่อให้เกิดปัญหากับสตรี ย่อมเกิดจากปัญหาพื้นฐานของมนุษย์นั่นเอง คือ ความต้องการอาหาร ความกลัวภัย การพักผ่อนนอนหลับ การสืบพันธุ์ ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นปัจจัยความต้องการตามธรรมชาติของสรรพสัตว์^{๔๐} ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นปัญหาการก่อความรุนแรงโดยมีสตรีเป็นผู้รองรับผลแห่งการกระทำนั้นๆ ย่อมนำมาซึ่งผลเสียต่อสังคม เช่น การข่มขืนเด็กเยาวชน การกีดกันทางการประกอบอาชีพ จะเห็นได้ว่าสตรีส่วนหนึ่งในสังคมไม่สามารถที่จะประกอบอาชีพตรงตามสายงานที่ศึกษามา ต้องหันหน้าเข้าหาแหล่งเสื่อมโทรมทางด้านจิตใจ คือ การขายบริการทางเพศ นั่นถือได้ว่าเป็นปัญหาสังคมที่ขาดการแก้ไขในเชิงรูปธรรมประการหนึ่งในช่วงปี ๒๕๔๗ – ๒๕๕๐ มีผู้หญิงและเด็กที่ถูกทำร้ายได้รับความช่วยเหลือจากทีมสหวิชาชีพของศูนย์พึ่งได้ (One Stop Crisis Centers: OSCCs) ในโรงพยาบาลรัฐ ๒๙๗ แห่งสูงขึ้นต่อเนื่องจากเฉลี่ยวันละ ๑๙ คน เป็นวันละ ๕๒ คน ส่วนใหญ่เป็นความรุนแรงในครอบครัวที่มุ่งประสงค์ให้เกิดอันตรายต่อร่างกาย จิตใจ ของคนในครอบครัว พบว่ามักกระทำโดย สามี พ่อ แม่ พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง และสมาชิกในครอบครัว ซึ่งสาเหตุลำดับแรกๆ เกิดจากการเมาสุราหรือติดสารเสพติด และความหึงหวงในด้านสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์(Reproductive Health Right)^{๔๑} ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ กำหนดเป้าหมายของการคุ้มครองให้คนสามารถมีชีวิตด้านเพศที่มีความสุขและไม่อยู่ในความ

^{๓๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๕/๑๔๗.

^{๔๐} อีร์โชติ เกิดแก้ว, พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสื่อตะวันจำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๖๘.

^{๔๑} สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มิติหญิง-ชาย : ความแตกต่างบนความเหมือน, หน้า ๘๑.

เสียงหรือความรุนแรง ไม่ถูกบีบบังคับ ไม่ต้องหวาดกลัวว่าจะท้องหรือติดเชื้อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ รวมถึงสามารถกำหนดเรื่องการมีลูกของตนเองได้ ความรุนแรงและความแตกร้างในครอบครัว เป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลต่อสภาพจิตใจของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยที่เปราะบาง หากไม่สามารถหาทางออกให้ชีวิตได้ อาจเกิดแรงจูงใจให้ก่อเหตุรุนแรง หรือกระทำความผิดอื่นๆ พบว่าระหว่างปี ๒๕๔๕ – ๒๕๕๐ เด็กและเยาวชนชายและหญิงอายุระหว่าง ๗ – ๑๘ ปี ถูกจับกุมส่งสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนสูงขึ้นมาก และเพิ่มในอัตราไล่เลี่ยกันทั้งสองเพศตลอดช่วง ๕ ปี เด็กและเยาวชนชายถูกส่งสถานพินิจประมาณร้อยละ ๙๐ – ๙๑ ในขณะที่เด็กและเยาวชนหญิงถูกส่งเข้าสถานพินิจ ร้อยละ ๘ – ๙^{๔๒}

หากจะว่าไปแล้วแนวโน้มที่จะปรับสตรีให้เข้ากับสังคม โดยยกสถานะของสตรีขึ้นมาให้มีสิทธิเทียมเท่ากับบุรุษ โดยเฉพาะสิทธิในการมีอาชีพมีงานทำเพื่อเลี้ยงชีพโดยหลักแห่งสุจริตธรรม ไม่ไปเบียดเบียนใครเขา นั้น สามารถที่จะกระทำได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับการปรับประยุกต์สังคมให้มีความเห็นแก่ตัวน้อยลง เพราะอันที่จริงสังคมไทยก็อาศัยพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศมาระยะหนึ่ง ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวก็ไม่ได้เลวร้าย แต่สิ่งที่เลวร้ายนั้นมาจากคนที่กระทำเพื่อหวังผลประโยชน์แก่ตน โดยเอาสตรีนั้นมาเป็นเครื่องมือหาเงิน ส่วนรัฐเองก็ไม่มีความจริงใจในการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง

ดังนั้น ถ้าจะมองเปรียบเทียบระหว่างสังคมพุทธกับสังคมไทย ก็เห็นได้ว่า ในสังคมพุทธนั้น สตรีมีสิทธิเสรีภาพในอวัยวะอันเป็นของแห่งตน ไม่มีใครมาใช้อำนาจเป็นใหญ่ในตัวของผู้สตรีเท่ากับเธอ ส่วนในสังคมไทยสตรีมีสิทธิเสรีภาพทางสังคมตามกฎหมายที่บัญญัติไว้ แต่ในทางปฏิบัติสตรีไม่อาจปฏิบัติตามสิทธิดังกล่าวได้ เช่น สิทธิของการเป็นผู้นำทางการเมือง หรือสิทธิของการเป็นผู้บริหารต่างๆ

จากประเด็นเปรียบเทียบด้านบริบททางสังคมที่มีต่อสถานภาพของสตรีระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทกับสังคมไทย ทำให้เห็นภาพว่า พระพุทธศาสนานั้นมองสตรีคือมนุษย์คนหนึ่งที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงไม่ได้จำกัดสิทธิว่าเป็นหญิงหรือเป็นชาย เพราะไม่ว่าเพศภาวะใดก็สามารถที่จะเข้าถึงหลักธรรมสูงสุดได้ด้วยกันหมดทั้งสิ้น หากปฏิบัติด้วยความตั้งใจจริง แต่เมื่อบุคคลไม่ว่าเพศภาวะใดไม่ได้ตั้งใจจริงในการปฏิบัติย่อมหมดสิทธิเข้าถึงภาวะอันเป็นจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาด้วยกันหมดทั้งสิ้น ดังนั้นจึงมองว่าพระพุทธศาสนาให้เกียรติและยกย่องคนทุกคนที่ทำดีเพื่อตน ด้วยการฝึกฝนตนให้เป็นคนมีคุณภาพ เพราะบุคคลที่ฝึกแล้วจึงจะถือว่าเป็นผู้ประเสริฐ

^{๔๒} สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, มิติหญิง-ชาย : ความแตกต่างบนความเหมือน, หน้า ๘๓.

สำหรับมุมมองของสังคมไทย สถานภาพของสตรีดูเหมือนจะมีทิศทางที่ไม่ค่อยจะราบรื่น ด้วยสังคมไทยยังเห็นว่าสตรีนั้นมีเพศภาวะที่อ่อนแอไม่สามารถที่จะรับผิดชอบตัวเองหรือบุคคลที่อยู่ภายใต้การปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงสามารถมองโดยสรุปได้ว่า (๑) สตรีนั้นขาดโอกาสในการพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ทั้งทางด้านคุณภาพชีวิตและอาชีพอย่างแท้จริง (๒) สตรีนั้นถูกเอารัดเอาเปรียบจากสังคมที่มีบุรุษเป็นใหญ่ เป็นผู้กุมอำนาจในการบริหารสามารถที่จะบังคับบัญชาให้กิจการนั้นเป็นไปในลักษณะใดก็ได้ตามความประสงค์ และ (๓) สตรีได้รับผลจากการพัฒนาน้อย ด้วยขาดแรงสนับสนุนจากภาครัฐและบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทำให้ประสิทธิภาพในการพัฒนาศักยภาพอยู่ในจุดที่ซบเซาลงไปข้างหน้าอย่างมาก

๔.๔ เปรียบเทียบสิทธินักบวชสตรีในสมัยพุทธกาลกับสังคมไทย

ในประเด็นเปรียบเทียบบทบาทและนักบวชสตรีในพุทธกาลกับนักบวชสตรีในสังคมไทยนี้ ซึ่งหมายถึงนักบวชในทางพระพุทธศาสนาอันได้แก่ ภิกษุณี และแม่ชี

สตรีจำนวนไม่น้อยที่เข้ามาบวชและพัฒนาตน ฝึกตนในพระพุทธศาสนาได้สร้างชื่อเสียงโดดเด่น และพิสูจน์สติปัญญาความรู้ความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคมหลายต่อหลายรูป ดังปรากฏหลักฐานในคัมภีร์ต่างๆ เช่น พระธัมมทินนาเถรี^{๔๓} มีความรู้ความเชี่ยวชาญยิ่งในพระอภิธรรมสามารถให้ธรรมาธิบายพระอภิธรรม ซึ่งเป็นธรรมลึกซึ้งได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระเถรีว่า “ธัมมทินนาเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก” พระเขมาเถรี^{๔๔} มีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามปัญหาธรรมกับพระเขมาเถรี แล้วนำปัญหานั้นไปทูลถามพระพุทธเจ้า เมื่อฟังคำเฉลยจากพระพุทธเจ้าแล้ว จึงยกย่องพระเขมาเถรีว่า มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีไหวพริบบริภาณ สามารถตอบปัญหาได้เทียบกับพระสัพพัญญุตญาณ ทั้งความหมาย และอักขรวิธีตรงกันทุกอย่าง พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระเขมาเถรีว่าเป็นผู้มีปัญญามาก ทรงแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งภิกษุณีผู้เป็นเลิศทางด้านปัญญา พระสุภาชีวกัมพวนิกาเถรี^{๔๕} ใช้ความสามารถอบรมคนประพฤติทุจริตผิดศีลธรรมให้กลับใจเป็นคนดีได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนผู้นั้นกำลังคิดประทุษร้ายพระเถรีอยู่ นับว่าเป็นความสามารถพิเศษอย่างยิ่งของผู้สอนเช่นพระเถรีรูปนี้ เพราะการอบรมสั่งสอนคนธรรมดาให้เป็นคนดี เป็นสิ่งที่ไม่แปลกประหลาดอะไร แต่ที่สามารถสั่งสอนโน้มน้าวจิตใจคนชั่วร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

^{๔๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๗/๔๑๖.

^{๔๔} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๔๑๐/๓๒๙, อ.จ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๖/๒๖.

^{๔๕} ขุ.เถรี.ที.ส. (ไทย) ๒๖/๓๖๘-๔๐๑/๖๑๖-๖๒๑.

คนที่กำลังจะทำร้ายตนเอง ให้เกิดความสำนึกผิดเล็กน้อยความคิดที่จะกระทำเช่นนั้น และกลับประพฤติเป็นคนดี ตั้งอยู่ในศีลธรรม นับเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง เป็นความสามารถควรแก่การยกย่อง

นักบวชสตรีในสังคมไทย มีอยู่ ๒ กลุ่มด้วยกัน คือ กลุ่มภิกษุณีที่บวชมาจากสายมหายาน ซึ่งความคิดเห็นของนักวิชาการต่อการบวชภิกษุณีในประเทศไทย โดยพิจารณาจากพระธรรมวินัย ตามกรอบแนวความคิดของเถรวาทไทย และบริบททางสังคม และวัฒนธรรม ต่างมองว่าภิกษุณีของฝ่ายเถรวาทนั้นได้สูญวงศ์ไปแล้ว ดังนั้นการที่จะจัดให้มีการบวชภิกษุณีในประเทศไทยนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ด้วยข้อจำกัดด้านพระธรรมวินัย จาริตประเพณี รวมถึงข้อสงสัยในการบวช และการสืบต่อภิกษุณีที่มีมาในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การที่จะบวชจากประเทศอื่น และกลับมาอยู่ประเทศไทย โดยแสดงอัตลักษณ์ของภิกษุณีจากประเทศนั้นๆ อย่างชัดเจน ก็สามารถทำได้เช่นเดียวกับนิกายมหายานที่มีอยู่ในประเทศไทย ดังเช่น จากกรณีศึกษาของผู้วิจัยเกี่ยวกับบทบาทของภิกษุณี นิกายมหายานที่มีส่วนช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับการยอมรับของสังคมอีกครั้งหนึ่ง ส่วนประเด็นในพระธรรมวินัย และจาริตประเพณีนั้น ก็อยู่ที่การตีความใหม่โดยถือประโยชน์ของการบวชเป็นที่ตั้ง เช่น การเพิกถอนสิกขาบทเล็กน้อยตามพุทธานุญาตก่อนปรีณิพพาน เป็นต้น

ในสังคมไทย ได้มีกรณีภิกษุณีไทยรูปแรกได้ถือกำเนิดขึ้น และมีส่วนช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือภิกษุณีอัมพิกา คูวินิชกุล เจ้าอาวาสหญิงรูปแรกของไทย วัดโฬวง กวง ชัน (ประเทศไทย) ประชาชนส่วนมากมีความเห็นในเชิงบวก และสนับสนุนต่อบทบาทของท่านเจ้าอาวาส เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่จากกลุ่มตัวอย่างมีเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยจากการวัดระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ประชาชนส่วนมากมีความคิดเห็นในระดับ ๕ หมายความว่า เห็นด้วยอย่างยิ่งต่อบทบาทด้านผู้นำของท่านเจ้าอาวาส ว่าท่านเป็นภิกษุณีที่เป็นแบบอย่างของพระพุทธศาสนา มีอุดมการณ์ที่แน่วแน่ เพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม มีความรู้ ความเข้าใจในหลักพระธรรมวินัยอย่างยิ่ง ตลอดจนยังมีบทบาทอย่างมากในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศานามหายาน ในประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักของคนในสังคม และสามารถเข้าถึงคนได้ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับ ได้เป็นอย่างดี

และอีกกลุ่มหนึ่งคือแม่ชี เริ่มแรก แม่ชีมีปัญหาเกี่ยวกับการเป็นที่ยอมรับของสังคม ในบางวัดได้รับการกีดกัน เพราะมองว่า แม่ชีเป็นผู้สร้างปัญหาและความวุ่นวาย แม่ชีจึงไม่มีฐานะของตนเองอย่างชัดเจนในระบบโครงสร้างของศาสนา ทั้งนี้เพราะแม่ชีไม่ใช่ภิกษุในลักษณะเดียวกับพระภิกษุสามเณร ทั้งยังไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นนักเผยแผ่ธรรมอย่างที่เราควรจะเป็น แท้จริงแล้วฐานะของแม่ชียังตกต่ำอยู่มาก คนมักเข้าใจว่า การบวชเป็นแม่ชีนั้นเป็นร่มเงาของผู้ที่ประสบความล้มเหลวในทางโลก เช่น คนอกหัก มักเป็นที่เหยียดหยามของสังคม

ปัจจุบันมีสถาบันแม่ชีหลายแห่ง ที่พยายามแสดงสถานะแห่งสิทธิของความเป็นนักบวช ด้วยการเข้าไปช่วยเหลือสังคม ดังเช่น แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสตรีเป็นสำคัญ และท่านได้ใช้การประยุกต์งานศิลปะในการสอนธรรมะ ใช้การทำงานอาชีพและกิจกรรมในชีวิตประจำวันเป็นการปฏิบัติธรรม คือการทำให้การดำเนินชีวิตกับการปฏิบัติธรรมเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งถือว่าเหมาะกับผู้คนในสังคมปัจจุบันที่ใช้ชีวิตด้วยความเร่งรีบมีภาระหน้าที่ค่อนข้างสูงในการงานอาชีพและการดูแลครอบครัว นอกจากนี้ แม่ชีคันสนียังใช้ “การจัดการความรู้” ซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์ตามหลักการทั่วไป และถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่ดีที่สุดตามหลักการทั่วไปนี้มาใช้ในการทำงานของท่าน เช่น ท่านใช้การสร้างวงศาคณาญาติในโครงการจิตประภัสสร เป็นการรวบรวมผู้มีความรู้ความสามารถในสาขาต่างๆ เช่น หมอ นักดนตรี ครู แม่ๆ ของเด็กๆ มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน เพื่อการพัฒนาเด็กให้เป็นอริยะ หรือเป็นผู้ประเสริฐเพื่อช่วยเหลือตัวเองและสังคมในอนาคตได้ การเผยแพร่ธรรมะของท่านยังใช้สื่อสารมวลชนทำให้ผู้คนจำนวนมากได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ธรรมะ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในการทำงานเผยแพร่ธรรม นอกจากนี้การทำงานเพื่อสตรีและเด็กของท่าน นั้นยังถือว่าได้รับการสนับสนุนจากกระแสโลก คือองค์การสหประชาชาติ ที่จุดประกายให้แก่โลกในการส่งเสริมความเสมอภาคของบุรุษและสตรี และให้สตรีมีบทบาทในการได้รับการพัฒนา และสร้างสันติภาพโลก ซึ่งประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยก็ขานรับนโยบายดังกล่าว และในส่วนของประเทศไทย ได้จัดทำและผนวกแผนพัฒนาสตรีเข้าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งเริ่มในฉบับที่ ๕ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน^{๔๖}

บทบาทของอุบาสิกาในด้านการถวายเป็นอูปถัมภ์ ปฏิบัติธรรมและช่วยเผยแพร่ธรรมะนั้น แม้แต่ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีมาก อุบาสิกาที่มีชื่อเสียงหลายคนได้ช่วยกันทำหน้าที่เหล่านี้จนเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งอุบาสิกานั้นในปัจจุบันนี้เป็นคำที่ใช้เรียกทั้งผู้หญิงที่ครองเรือน ไม่ได้ปลงผม นุ่งขาว ห่มขาว แต่ได้ทำหน้าที่ต่างๆ ในทางศาสนาด้วย สำหรับผู้ที่ปฏิบัติธรรมและเผยแพร่ธรรมนั้น ส่วนใหญ่จะถือปฏิบัติเหมือนนักบวช และรวมถึงอุบาสิกาที่ปลงผม นุ่งขาว ห่มขาวที่เรียกว่า แม่ชี ด้วย ทั้ง ๒ กลุ่มนี้ได้ช่วยกันทำหน้าที่ในทางศาสนาอย่างแข็งขัน ตัวอย่างของอุบาสิกาเหล่านี้ เช่น แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ผู้ก่อตั้งเสถียรธรรมสถาน, แม่ชีญาณิ ศิริโวหาร ผู้ก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย และริเริ่มสร้างโรงเรียนธรรมจาริณีวิทยา โรงเรียนสำหรับเด็กหญิง, แม่ชีคุณหญิงชนิษฐา วิเชียรเจริญ ผู้ก่อตั้งวิทยาลัยมหาปชาบดีเถรี สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับแม่ชีและผู้หญิง, แม่ชีจันทร์ ขนนกยูง ผู้

^{๔๖} สโรชา คุณาธิปพงษ์, “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๖.

ร่วมก่อตั้งวัดพระธรรมกาย, แม่ชีหวานใจ ชูกร ผู้ก่อตั้งและเป็นหัวหน้าสำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว จ. ราชบุรี, คุณแม่สิริ กรินชัย อาจารย์สอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน, อาจารย์ตรีธา เนียมขำ อาจารย์สอนปฏิบัติกรรมฐานตามแนวของหลวงพ่อดปากน้ำภาษีเจริญ, อาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ อาจารย์สอนอิทธิธรรมและสอนปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน อาจารย์สมทรง ปุณฺณฤทธิ ประธานชมรมครูสอนศีลธรรมและเขียนหนังสือเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๔๗} ถึงแม้ในปัจจุบันนี้จะไม่มิกิษุณี แต่แม่ชีและอุบาสิกาเหล่านี้ก็สามารถที่จะทำหน้าที่ในฐานะนักบวชหญิงทั้งปฏิบัติธรรมจนได้รับผลของการปฏิบัติในระดับหนึ่งแล้ว ก็ช่วยกันสั่งสอนเผยแผ่ธรรมที่ตนได้ปฏิบัติมาอย่างเต็มที่จนเป็นยอมรับของพุทธศาสนิกชนทั้งชายและหญิงในสังคมไทย

จากบทบาทของแม่ชีและอุบาสิกาเหล่านี้เป็นผู้ปฏิบัติธรรมและแสดงธรรมจนเป็นที่ยอมรับในสังคมไทยนั้น แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทมิได้ปิดกั้นผู้หญิงมิให้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับเรื่องกิจกรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจของตน แต่กลับแสดงให้เห็นว่าผู้สามารถที่จะปฏิบัติธรรมและพัฒนาตัวเองได้อย่างเต็มที่ เพราะถ้าพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยสถาบันสงฆ์ไทยปิดกั้นการเรียนรู้ของผู้หญิงเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นการไม่อนุญาตให้เข้าถึงการปฏิบัติธรรมในระดับต่างๆ จนถึงขั้นเป็นผู้สอนการปฏิบัติได้ก็ดี การเปิดโอกาสให้เป็นผู้แสดงธรรมและสอนธรรมในระดับต่างๆ ก็ดี ถ้าหากคณะสงฆ์ไทยอ้างว่า หลักธรรมคำสอนในทางศาสนานี้ไม่เหมาะสมสำหรับผู้หญิง หรือผู้หญิงไม่เหมาะที่จะเป็นผู้สอนธรรม พร้อมทั้งไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเรียนปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ย่อมเป็นที่แน่นอนว่า ผู้หญิงเหล่านี้ก็จะไม่สามารถที่จะพัฒนาตนเองมาได้จนถึงระดับนี้ และคณะสงฆ์ไทยก็สมควรถูกสังคมโดยเฉพาะกลุ่มสตรีนิยมวิพากษ์ได้ว่า เป็นผู้มัวคืด ไม่เปิดใจกว้างต่อผู้หญิงให้เข้ามามีบทบาทในทางศาสนา ถึงแม้ว่าจะมีผู้หญิงที่เป็นแม่ชีและอุบาสิกาที่สามารถเป็นผู้ปฏิบัติธรรมและสอนธรรมได้แล้ว ก็มิได้หมายความว่า จะไม่ควรมิกิษุณีสงฆ์ขึ้นในสังคมไทย เพราะแม่ชีและอุบาสิกาเหล่านี้ได้กระทำหน้าที่ของตนในขณะที่ยังไม่มีทางเลือกให้เป็นกิษุณี จึงใช้ทางเลือกเท่าที่มีอยู่ การมิกิษุณีจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งให้แก่ผู้หญิงที่สนใจทางด้านศาสนาจะได้เข้ามาพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่และอย่างมีความมั่นใจ

จากการศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพบทบาทและสิทธิสตรีในสมัยพุทธกาลกับสตรีในสังคมไทย หากศึกษาสำรวจคัมภีร์ทั้งหมดโดยตลอดแล้ว อาจกล่าวได้ว่า โดยการเปรียบเทียบกับข้อความที่สรรเสริญหรือพูดถึงสตรีในแง่บวกมีมากกว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการให้อิสภาพทางจิตแก่สตรี และชัดเจนขึ้นเมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับบทบาทของสตรีในสังคมของศาสนาพราหมณ์ ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาจากสภาพสังคมในปัจจุบันมักจะกล่าวโจมตีว่า พระพุทธศาสนา

๔๗

ดวงกมล ทองคนารักษ์, “บทบาทและความสำคัญของอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๗๓-๘๓.

กตชีสตรียังไม่ให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันกับบุรุษ เช่นการที่ไม่ยอมให้สตรีบวชตั้งแต่ต้น จริงๆ แล้ว สตรีภายใต้พระพุทธศาสนามีอิสระและพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนาได้ทุกอย่าง พระพุทธศาสนาไม่มีข้อกีดกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงประกาศ พระธรรมแก่ประชาชนทั้งบุรุษ และสตรี เพราะตระหนักดีว่าความแตกต่างระหว่างสตรีและบุรุษโดยแท้จริงแล้วไม่มีความหมายหรือ ความสำคัญอะไรเลย เพราะต้องมีความทุกข์ความเดือดร้อนเหมือนกัน สตรีเพศจึงจัดอยู่ใน สถานภาพที่ควรยกย่องเพราะฐานะที่สำคัญของสตรีก็คือ ความเป็นแม่ของลูก

ปัจจุบันสตรีในสังคมไทยมีความมุ่งหวังมากกว่านั้น คือต้องการมีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษ ในทางศาสนาหลายอย่าง เช่น การเรียกร้องสิทธิในการขึ้นไปสักการะพระเจดีย์สำคัญๆ ทางภาคเหนือ และการเรียกร้องสิทธิทางการบวชเป็นภิกษุณีที่ไม่เคยมีปรากฏในประเทศไทย ซึ่งในประเด็นแรกนั้นได้ ส่งผลเป็นประเด็นร้อนๆ ในสังคมไทยอยู่ระยะหนึ่ง ด้วยว่าสังคมชาวเหนือโดยปกติก็มีวัฒนธรรมความ เชื่อเช่นนั้น คือ มีความเชื่อว่าพระธาตุทุกพระธาตุนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ การที่จะให้สตรีซึ่งไม่บริสุทธิ์ เพราะมักมีระดูขึ้นไปเหยียบบนลานเจดีย์จึงไม่เห็นด้วย

ความศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อสูงสุด เป็นความศรัทธาสูงสุด เป็นความบริสุทธิ์ที่สุด มี อำนาจมากที่สุด ในสังคม ที่ทุกคนในสังคมยอมรับ โดยไม่มีกำหนดถือว่าเป็นเรื่องของเพศใด เพราะทุก คนในสังคมยอมรับร่วมกัน ความศักดิ์สิทธิ์เป็นของคนทุกคนในสังคม พระธาตุทุกพระธาตุที่ชาวพุทธ ทุกคนก็เราเคารพกราบไหว้ แม้จะมีกฎเกณฑ์อะไรก็เป็นกฎเกณฑ์ที่ทั้งบุรุษและสตรีร่วมด้วยช่วยกัน สร้างขึ้นมา ถ้าไม่ยอมรับจารีตนี้คงไม่อยู่มากว่า ๒๐๐ ปี อันที่จริงแล้ว สตรีเพศมีบทบาทในการทำ บำรุงส่งเสริมเท่ากับบุรุษ จะเห็นได้ว่าคนเข้าวัดปฏิบัติธรรมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจำนวนสตรีมากกว่า บุรุษหลายเท่าตัว การอุปถัมภ์พระสงฆ์ก็ได้ญาติโยมที่เป็นหญิงทั้งนั้นช่วยเหลือเจือจุนมาตลอด ดังนั้น กฎระเบียบต่างๆ ที่ออกมาห้ามสตรีนั้น สตรีต้องรับรู้และเกี่ยวข้องด้วยอย่างแน่นอน

ถึงแม้สิทธิที่สตรีได้รับในทางศาสนาจะมีการยอมรับจากชนกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นกลุ่มที่น้อย นิด เพราะสังคมไทยนั้นยังคงมองว่าสตรีมีหน้าที่เพียงสนับสนุนและส่งเสริมพระพุทธศาสนา เป็นเพียง ผู้ปฏิบัติตามในฐานะอุบาสิกาเท่านั้น ส่วนหน้าที่การเป็นนักบวชไม่ว่าจะเป็นภิกษุณี สามเณรี หรือแม่ ชี ล้วนเป็นบทบาทที่ขัดต่อสายตาสังคม เพราะความที่สังคมมองว่าสตรีเมื่ออยู่ใกล้ชิดกับบุรุษย่อมมี เหตุไม่เหมาะสมขึ้น

และเพื่อให้เห็นภาพการเปรียบเทียบสถานภาพ บทบาทและสิทธิของสตรีในสมัย พุทธกาลกับสตรีในสังคมไทยอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงประมวลความเหมือนและความแตกต่างมาสรุปใน ตารางที่ ๑ – ตารางที่ ๓ ดังนี้

ตารางที่ ๑ เปรียบเทียบสถานภาพของสตรี

ในสมัยพุทธกาล	ในสังคมไทย
-สถานภาพของสตรีมีทั้งที่ถูกยกย่องและไม่ถูกยกย่อง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสตรีนั้นจะอยู่ในวรรณะใดของสังคม หากอยู่วรรณะสูงเช่นวรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ ก็จะได้รับยกย่องมีเกียรติ แต่หากอยู่ในวรรณะปานกลางหรือวรรณะเช่นศูทร หรือนอกรวรรณะเช่นจัณฑาล ก็จะไม่ได้รับการยกย่องเลย -สถานภาพของนักบวชสตรีในพระพุทธศาสนามีความชัดเจนทางสังคมคือมีภิกษุณีและสามเณรีจัดเป็นหนึ่งในบริษัททั้ง ๔ ที่ทำให้พระพุทธ-ศาสนาเจริญรุ่งเรืองในชมพูทวีปอย่างกว้างขวาง เป็นที่ยอมรับของสังคมยุคนั้นโดยเฉพาะสังคมสตรีในสมัยพุทธกาล	-สถานภาพของสตรี มิได้ถูกแบ่งด้วยระบบวรรณะ หากสตรีอยู่ในสังคมชั้นสูง เช่น กษัตริย์และคนร่ำรวย จะมีเกียรติและศักดิ์ศรีสูงเท่าเทียมผู้ชาย ในกรณีฐานะปานกลางและยากจน สถานภาพไม่มีผลต่อการดำรงชีวิตของสตรีในสังคมไทยแต่อย่างใด -สถานภาพของนักบวชสตรีที่ยอมรับในสังคมไทยได้แก่แม่ชี ในยุคก่อนยังไม่มีเกียรติหรือมีสถานภาพที่ชัดเจนนัก ต่อมาเมื่อมีบทบาทในการพัฒนาสังคมด้านจิตใจมากขึ้น จึงมีสถานภาพที่ชัดเจนมีสถาบันแม่ชีไทยรองรับ แต่ก็ไม่อาจจะฟื้นฟูภิกษุณีให้เกิดขึ้นในสังคมไทยได้ เพราะขาดปัจจัยสนับสนุนหลายอย่าง

จากตารางที่ ๑ แสดงการเปรียบเทียบสถานภาพของสตรีในสมัยพุทธกาลกับสตรีในสังคมไทยนั้น สถานภาพของสตรีสมัยพุทธกาลมีทั้งที่ถูกยกย่องและไม่ถูกยกย่อง หากแต่อยู่ที่สตรีนั้นจะอยู่ในวรรณะสูงหรือต่ำนั่นเอง ในขณะที่สตรีสังคมไทยไม่มีระบบวรรณะมาเกี่ยวข้อง แม้จะมีสถานภาพธรรมดาไม่ร่ำรวย ในสถานภาพก็ไม่มีผลต่อการดำรงชีวิตของสตรีไทยแต่อย่างใด

สถานภาพของสตรีในทางพระพุทธศาสนาก็ดี ในทางสังคมไทยก็ดี ล้วนมีลักษณะแห่งความเป็นแม่บ้านผู้คอยสนองงานของบุรุษเพศ แม้แต่ในสังคมไทยเองก็ตาม หากงานใดที่เกี่ยวกับการทำกับข้าว การบ้านการเรือน สังคมล้วนมองว่านั่นเป็นงานของสตรี ซึ่งเป็นเหตุแห่งการแบ่งขอบเขตทางเพศอย่างชัดเจน ซึ่งนั่นก็อาจมาจากลักษณะทางเพศของสตรีเองที่เหมาะสมกับกิจกรรมดังกล่าว

หรืออีกนัยหนึ่ง ก็เป็นความต้องการของบุรุษเพศเอง ซึ่งเป็นผู้กำหนดกติกาของสังคมเป็นคณากรรพ ดังกล่าวว่า ผู้มีลักษณะอย่างนี้ ควรทำหน้าที่นี้หรือกุลสตรีควรมีกิริยามารยาทอย่างนั้นอย่างนี้

สถานภาพของสตรีมีนัยโดยรวมเหมือนกันในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท ด้วยว่า สังคมไทยนั้นได้รับเอาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามาถือปฏิบัติตั้งแต่ครั้งสมัยก่อนกรุงสุโขทัยแล้ว จึงได้รับการซึมซับเอาวัฒนธรรมดังกล่าวเข้ามาเป็นวัฒนธรรมไทย แต่มุมมองสังคมไทยกับสังคมพุทธนั้นต่างกันอยู่ตรงที่สังคมพุทธนั้นมองไปถึงสิทธิความเท่าเทียมของมนุษย์ โดยไม่ได้กำหนดว่าบุคคลจะเป็นเพศไหน วัยใด ล้วนมีศักยภาพของความเป็นมนุษย์เท่ากัน ล้วนสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพได้ทัดเทียมกัน แต่สังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ล้วนมองศักยภาพของสตรีไปในทิศทางที่ว่า สตรีเป็นผู้อ่อนด้อยในทุกกระบวนการ โดยเฉพาะร่างกายและจิตใจ ซึ่งสตรีไม่มีศักยภาพพอที่จะทำงานเสมอบุรุษได้ สตรีในสังคมไทยจึงถูกกีดกันให้อยู่เบื้องหลัง เป็นเพียงผู้สนับสนุนกิจการของบุรุษเท่านั้น แต่ในยุคสังคมไทยปัจจุบันสถานภาพของสตรีส่งผลให้เกิด

ตารางที่ ๒ เปรียบเทียบบทบาทของสตรี

ในสมัยพุทธกาล	ในสังคมไทย
-บทบาทของสตรีได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมที่ยอมรับกันในสังคมไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมชาดก พราหมณ์ แพทย์ ศูทรและจันทรกาล ดังนั้นบทบาทจึงแตกต่างกันในแต่ละวรรณกรรม -สตรีในสังคมชาวพุทธได้รับการยกย่องบทบาทในทางด้านเผยแผ่พุทธธรรมและการประพฤติที่เป็นแบบอย่างที่ดีของสตรีในยุคหนึ่ง หากจะจัดเป็นกระบวนการตามระดับกลุ่มโดยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ กลุ่มนักบวชอันได้แก่ ภิกษุณี ลิกขมานา	- บทบาทของสตรีไทยที่ได้รับนั้นนอกจากบทบาทตามสถานภาพที่มีอยู่ตามขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยแล้วยังมีบทบาทสำคัญในด้านการปกครองด้วย ซึ่งสืบเนื่องมาจากการได้รับการศึกษาอบรม แต่ส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทหน้าที่ของสตรีอันได้แก่ แม่บ้านแม่เรือน เป็นบทบาทที่รับรู้กันในสังคมไทยโดยทั่วไป -บทบาทของสตรีไทย ได้รับอิทธิพลจากทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่เริ่มต้นบรรพบุรุษที่รับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย จึงส่งผลให้สตรีไทยมีบทบาทในการอุปถัมภ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนาโดยตลอด โดยเฉพาะการมีบทบาทในฐานะอุบาสิกา ที่มีบทบาทในการส่งเสริม

และสามเณรี อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มคฤหัสถ์ ได้แก่ อุบาสิกา ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนที่คอยอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนา แต่ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดก็ตาม ล้วนสามารถที่จะบรรลุจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาไม่ต่างกัน ซึ่งนั่นก็อยู่ที่ความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลหรือพูดง่ายๆ ก็คือต่างคนต่างมีศักยภาพไม่เท่าเทียมกัน	อย่างจริงจังเป็นกำลังหลักในการพัฒนาสังคมเช่น แม่ชีต้นสนีย์ เสถียรสูตร เป็นต้นที่มีบทบาทในการส่งเสริมสตรีไทยให้มีภูมิคุ้มกันตัวเองในด้านการพัฒนาจิตใจและสังคมส่วนรวม สตรีในสังคมไทยส่วนใหญ่นิยมเข้าวัดและปฏิบัติธรรมมากกว่าบุรุษ ดังนั้นบทบาทในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในสังคมไทยจึงไม่ด้อยไปกว่าบทบาทด้านอื่นๆ เลย
--	---

จากตารางที่ ๒ ผู้วิจัยได้สรุปการเปรียบเทียบบทบาทของสตรีในสมัยพุทธกาลกับสตรีในสังคมไทยแสดงให้เห็นว่า บทบาทของสตรีในสมัยพุทธกาลนั้นมีอิทธิพลมาจากวรรณะของสตรีแต่ละคน สตรีวรรณะชั้นสูงเช่นกษัตริย์และพราหมณ์จะมีบทบาทมากในสังคมและส่วนที่เหมือนกันกับบทบาทสตรีในสังคมไทยคือสตรีบางคนอยู่เบื้องหลังบทบาทสำคัญของบุรุษเช่นความสำเร็จในหน้าที่การงาน เป็นต้น สำหรับสตรีไทย มีความแตกต่างที่บทบาทไม่ได้ขึ้นอยู่กับวรรณะเหมือนสตรีในสมัยพุทธกาล แต่ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจที่ต้องการจะมีบทบาทแบบไหน แล้วแต่สถานภาพที่สามารถจะทำให้มีบทบาทตามที่ต้องการได้

ตารางที่ ๓ เปรียบเทียบสิทธิของสตรี

ในสมัยพุทธกาล	ในสังคมไทย
-สตรีในยุคนี้มีสิทธิทางสังคมที่เนื่องมาจากสถานภาพและบทบาทที่ได้รับ หากสถานภาพและบทบาทที่ได้รับสูงและเหมาะสมกับวรรณะของตนเอง สิทธิทางสังคมก็จะสูงตามไปด้วย	-สตรีไทยต้องอาศัยหลักของสิทธิมนุษยชนที่สังคมพยายามให้สตรีได้มีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษในทุกกิจการ ดังเช่น พระราชบัญญัติชื้อบุคคล (ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๔๘ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ ๒๕) พ.ศ.๒๕๕๐ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า กฎหมายต่างๆ เหล่านี้ รัฐล้วนตราขึ้นมาเพื่อต้องการอำนวยสิทธิให้สตรีได้มีโอกาสในทางกฎหมายเทียมเท่ากับบุรุษ และสตรียังมีสิทธิต่างๆ ทางกฎหมายที่รื้อการแก้ไขเป็นไปในทิศทางที่ให้สิทธิเสรีภาพมากยิ่งขึ้น

-สิทธิสตรีในทางพระพุทธศาสนามุ่งถึงความเป็นผู้ทำตนให้สะอาดหมดจดด้วยกาย วาจา ตามกรอบของตนเอง ซึ่งจะนำมาแต่ความสุขความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติ สตรีชาวพุทธได้รับสิทธิในทางพระพุทธศาสนาเท่าเทียมกับผู้ชาย เป็นอุบาสิกาคู่กับอุบาสก ภิกษุณีคู่กับภิกษุ สามเณรีคู่กับสามเณร มีสิทธิในการนับถือศาสนา ในการปฏิบัติและเข้าถึงธรรมโดยเท่าเทียมกัน	-สิทธิของสตรีไทยในทางนับถือศาสนาไม่มีผลสืบเนื่องมาจากสถานภาพหรือบทบาทแต่อย่างใด สตรีไทยสามารถนับถือศาสนาได้ทุกศาสนา และมีสิทธิในการส่งเสริมอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาเท่าเทียมกับผู้ชาย แต่ไม่มีสิทธิในการอุปสมบทหรือบรรพชาเป็นภิกษุณีหรือสามเณรีในประเทศไทย
--	---

จากตารางที่ ๓ ผู้วิจัยได้สรุปการเปรียบเทียบสิทธิของสตรีในสมัยพุทธกาลกับสตรีในสังคมไทยแสดงให้เห็นว่าสิทธิของสตรีในสมัยพุทธกาลนั้น ขึ้นอยู่กับสถานภาพและบทบาทที่ได้รับในวรรณะของตนเอง หากแต่สตรีไทยมีสิทธิเท่าเทียมผู้ชายไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพหรือบทบาทใดก็ตาม โดยพระพุทธศาสนานั้นมองสตรีคือมนุษย์คนหนึ่งที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้จำกัดสิทธิว่าเป็นหญิงหรือเป็นชาย เพราะไม่ว่าเพศภาวะใดก็สามารถที่จะเข้าถึงหลักธรรมสูงสุดได้ด้วยกันหมดทั้งสิ้น หากปฏิบัติด้วยความตั้งใจจริง แต่เมื่อบุคคลไม่ว่าเพศภาวะใดไม่ได้ตั้งใจจริงในการปฏิบัติย่อมหมดสิทธิเข้าถึงภาวะอันเป็นจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาด้วยกันหมดทั้งสิ้น ดังนั้นจึงมองว่าพระพุทธศาสนาให้เกียรติ และยกย่องคนทุกคนที่ทำดีเพื่อตน ด้วยการฝึกฝนตนให้เป็นคนมีคุณภาพ เพราะบุคคลที่ฝึกแล้วจึงจะถือว่าเป็นผู้ประเสริฐ